

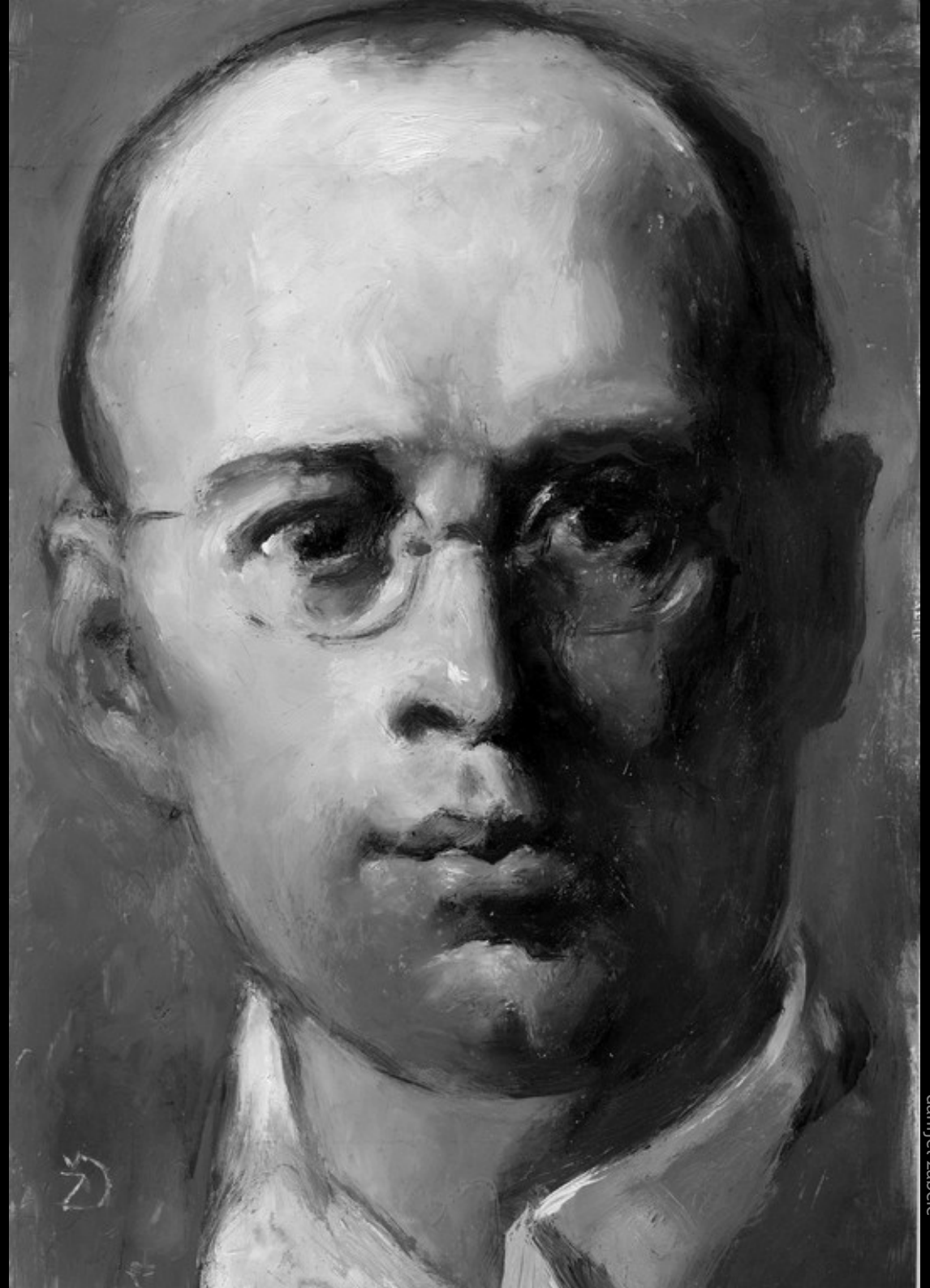
SIMFONIJE

SERGEJA

PROKOFJEVA

(1891. – 1953.)

aleksandar mihalyi

Sergej Prokofjev nam je ostavio jedan od najraznovrsnijih opusa sa širokim rasponom žanrova i stilova i začudnim mijenama tijekom prve polovine XX. stoljeća. Velik dio toga opusa nastao je nakon njegovog povratka u SSSR - 1936. godine, i danas je relativno nedovoljno (pre)poznat. Upravo taj dio opusa, iz zadnje decenije njegova stvaralaštva, ostavlja čudan i zbunjujući dojam o Prokofjevu kao skladatelju.

U njegovom simfonijskom opusu više se odražava njegov odnos prema simfonijskoj formi i mijenama životnih okolnosti no same promjene glazbenog jezika. Prokofjev je na početku svog stvaralaštva zaprepastio slušateljstvo smjelošću harmonijskog jezika, osebujnom i prepoznatljivom motorikom, ruskom lirskim intenzitetom, te naglašenijom melodijom. Uz to, stalni ritmički tok i specifični osjećaj za groteskno bit će neprestano prisutni u tom pomalo neujednačenom simfonijskom opusu. To zasigurno nije točno, što razvidno dokazuju tradicionalno dobre izvedbe koje se desetljećima izvode i snimaju u njegovoj domovini.

Jedno od najizvođenijih i zasigurno najpopularnijih djela XX. stoljeća je "Prva simfonija" iz 1917. godine. Nazvana je "klasična", iako nakon pažljivijeg upoznavanja taj nadimak izaziva laganu podozrivost, budući da više odgovara neoklasičarskom posezanju u predklasično ili rano klasično razdoblje. Simfonija zaokuplja našu pažnju već od prvog takta neuobičajenom orkestracijom, srazom odmjerenih tempa i vrtoglavo brzih pasaža naglašene motoričnosti limenih puhača, te stalno prisutnim i prepoznatljivim Prokofjevljevim (pro)igravanjem između komornog i bogatog simfonijskog zvuka.

Nakon "Prve simfonije" slijedi niz simfonija koje "frcaju" idejama, ali, po prihvaćenom mišljenju na Zapadu, i nedosljednošću koju mnogi biografi obrazlažu tvrdnjom da Prokofjevu zapravo simfonijska forma nije bliska. "Druga simfonija" iz 1925. godine temelji se na Beethovenovoj "32. klavirskoj sonati". Ona je dvostavačne forme i ni po čemu se ne uklapa u skladateljev stereotip. Masivna orkestralna tekstura, strogo klasična s čvrstim kontrapunktskim vođenjem i gotovo sva "konstruirana", kako je sam govorio "od željeza i

čelika". Nakon premijere sam je Prokofjev rekao: "... *uplašio sam se da ću postići skladatelj drugoga reda.*" U "Trećoj simfoniji" (1928.) Prokofjev je posegnuo za inače čestim preradama postojećeg scenskog djela. Riječ je o operi "Plameni anđeo", pa se neko vrijeme ta simfonija čak i nazivala "Simfonijom plamenog anđela". I "Četvrta simfonija" (1930.) nastala je preradom baleta "Bludni sin". Oba se djela izvode više kao niz fascinantnih dijelova nego kao simfonijske cjeline. Dojmljivi (ali izvorno baletni) efekti i atomizirane ideje, to je prevladavajuće mišljenje kad se promatra ukupnost ovih stavaka. Obje su nabijene uzbudljivo inventivnim materijalom, od kojeg bi netko s više formalnih pretenzija ostvario ono što se podrazumijeva pod "zrelija djela". Ali i to je Prokofjev!

"Peta" je prva simfonija koju je Prokofjev skladao nakon povratka u SSSR 1944. godine, a već i sam podatak da je ona nakon "Prve" njegova najčešće izvođena simfonija govori o njezinoj vrsnosti. U to doba Prokofjev je osjetno zreliji skladatelj (prošlo je 14 godina od skladanja posljednje simfonije), a ima i više vremena za skladanje jer znatno

manje putuje. Prokofjev se posvećuje većim formama s naglašenijom brigom za proporcije same simfonijske strukture i pomirljivijem emotivnim rasponom unutar pojedinog djela. Prokofjev je u potpunosti prihvatio metodu iznošenja tematskih cjelina u različitim kontekstima (za razliku od uobičajenog simfonijskog rada - razvijanja tematskog materijala).

"Šesta simfonija" (1947.) posjeduje tradicionalno gledano najbolju simfonijsku strukturu i uravnoteženi intenzitet. U usporedbi s optimističkom "Petom", ona je osjetno mračnijeg raspoloženja i kao da navješćuje predstojeće događaje. Naime, odmah nakon praizvedbe Prokofjev biva osuđen za formalističke perverzije i nedemokratske tendencije, te prezir prema melodiji. Nije pomoglo ni skladanje prigodnih djela, kao npr. "Zdravice Staljinu". On trajno ostaje u nemilosti, a sam Staljin svojim potpisom određuje visinu skladateljeve mirovine.

U tom ozračju nastaje i posljednja "Sedma simfonija" (1952.). Ona je također nastala preradom ranije skladanog materijala tako da posjeduje sugestivnost scenskih djela. Iako

je ona po svojoj strukturi i idejama ravnopravna "Šestoj", ipak je nešto jednostavnija glede skladateljevog obraćenja i deklarativnog prisezanja na služenje narodu (ali, opet, ne toliko i tako kako se to često ističe). Naime, Prokofjev je tvrdio da je njegov idiom melodiozan koliko je to uopće moguće i da piše, i da će uvijek pisati, lako pristupačne melodije. Prokofjev je već duže narušenog zdravlja, no po direktivi mora završiti "Simfoniju" u optimističnom tonu. Nedugo zatim i umire, koje li ironije, istoga dana kad i Staljin, a za "Sedmu simfoniju" posthumno ipak dobiva Lenjinovu nagradu.

No, vratimo se izvedbama. Ovdje je stvar znatno složenija no što bi se očekivalo s obzirom na značaj i vrijednost samih djela. Kao prvo, simfonijski opus Sergeja Prokofjeva je relativno slabo zastupljen na tržištu nosača zvuka. No, još je poraznija kvaliteta tih izvedbi. Naime, čak i kad se kriteriji spuste do osrednjeg, nemoguće je odabrati svih sedam simfonija u prihvatljivoj izvedbi i s minimalno zadovoljenom kvalitetom snimljenog zvuka. Ne bi trebali zbunjivati ni izvrsno ocijenjene, pa i nagrađivane snimke, jer

razlozi su tomu ponajprije marketinški interesi diskografskih tvrtki, a ne objektivni kriteriji. Uzrok tomu je i sam skladatelj idiom, koji bez većih problema više no dobro tumače ruski dirigenti i orkestri, no on u pravilu izmiče onima sa Zapada. Primjerice Karajanovo tumačenje "Pete simfonije" se i danas spominje kao referentno, ali dovoljno je poslušati Celibidachea, Koussevitzkyog, Jansonsa ili Järviya, a pogotovo Kitaenka da se uoče značajne razlike u razumijevanju idioma. Ukratko, on je tromošću (to je ono prvo što mi se kod usporednog slušanja nameće kao odrednica) i konzistentnim (pro)vođenjem svoje ideje ostavio nam snimku (izvrsnu i po svirci Berlinera i umijeću tonskog inženjera) koja govori više o njegovom glazbenom geniju no o skladatelju. Na žalost, spomenuti dirigenti snimili su samo "Petu simfoniju" (Koussevitzky još i "Prvu simfoniju"). Roždestvenski i Gergiev, a posebice Kitaenko s ruskim orkestrima nemaju premca u tumačenju čitave skale značajki simfonijskog opusa ovoga velikog skladatelja: od hipertrofiranog osobenjaka prepunog ideja s početaka njegove karijere, do snenog i ekstrovertno brutalnog dramatika koji s frapantnom lakoćom barata

mogućnostima orkestra u kasnijoj fazi. Srazovi i obrati cinika neiscrpane inventivne duhovitosti s fascinantnim osjećajem za dramatsko uz specifični rusko-azijatski *štih* će, sudeći po snimkama, ostati tvrd orah zapadnim dirigentima i orkestrima, kojima je neuhvatljiv primjerice i jedan od specifikuma ruskih orkestara: karakteristični vibrato (nazvan i slavenskim) limenih puhača, vrlo bitan za idiom Sergeja Prokofjeva. Više je no zanimljivo da je na postojećim snimkama kojima je ravnao sam Prokofjev, svima bio i ostao fascinantno redovit “široki” vibrato limenih puhača. Taj se podatak nalazi na mnogo mjesta i utoliko je čudnije njegovo previđanje ili čak i komentar da li je on baš to i želio. Redovita uporaba ovoga vibrata je uobičajena praksa ruskih orkestara. Nažalost vrsnost njihovih izvedbi ne prati i primjereni zvučni zapis, npr. kod Kitaenka snimke variraju u kvaliteti od slabih do neprihvatljivih zbog nepotrebnog "igranja" tonskog majstora Melodije koji je za pultom gotovo posve uništio to izvrsno tumačenje dirigenta, no koje se usprkos svemu tomu ipak jasno razaznaje.

Odabrana diskografija:

1. - 7. simfonija

Moskovska FO, D. Kitaenko	Melodiya 00051-54
1., 5., 6., 7. simfonija, “Uvertira na hebrejsku temu”, ...	
LSO, Concertgebouw, Cleveland orch.,	
V. Ashkenazy	Decca 470 526
1. i 5. simfonija, Romeo i Julia	
BSO, S. Koussevitzky	RCA 09026 616572
5. simfonija;	
Leningrad PO, M. Jansons	Chandos CHAN 8576
5. simfonija, Scythian suite	
SWR Stuttgart RSO, S. Celibidache	DG 445 142